

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ОСВІТЯНИНА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена актуальному питанню формування мовної особистості освітянина в контексті інформаційного суспільства, зокрема в популярних соціальних мережах, таких як «Facebook», «Instagram», «TicTok». Зосереджено увагу на вивченні взаємозв'язку між поняттями «інформаційне суспільство» і «мовна особистість освітянина», зокрема у статті детально висвітлюється поняття «мовна особистість» та акцентується увага на значимості видалення нового типу особистості - «мовна особистість в інформаційному суспільстві», з'ясовано соціолінгвістичні та психолінгвістичні характеристики мовної особистості в цьому суспільстві та виділено фактори, що впливають на її формування. Між іншим підкреслено складні взаємозв'язки між мовною особистістю та знаннями, які циркулюють в інформаційному просторі.

Важливо зазначити, що особистість формується через мовлення, а також через використання інформації, зокрема із інформаційних соціальних мережу. Завдяки активному використанню соціальних мереж особистість отримує можливість виражати свої думки та ідеї, спілкуватися з іншими користувачами, а також отримує доступ до безлічі інформації. Однак це також несе ризики у вигляді некоректної, недостовірної або недостатньо обґрунтованої інформації, яка може негативно впливати на формування мовної особистості. Постає необхідність розуміння впливу соціальних мереж на формування мовленнєвих настанов, стереотипів та способів комунікації особистості.

Мета статті полягає в дослідженні й обґрунтуванні феномену мовної професійної особистості на прикладі вивчення МО освітянина у мережі, а реалізація її потребує виконання таких завдань: аналіз наукових праць щодо проблем розуміння мовної особистості; вивчення мовної та мовленнєвої поведінки освітянина на основі дослідження його професійної комунікації; характеристика і аналіз професійних мовних текстів (усні і письмові) як продукта мовної діяльності фахівця.

Об'єктом дослідження постає професійна мовна особистість, а **предметом** – мовна особистість освітянина у мережі. Серед методів дослідження можна зазначити: індукції та дедукції; теоретичного узагальнення та моделювання процесу формування професійної компетентності освітянина; порівняльний для аналізу змісту, форм і методів культури професійної мови.

Ключові слова: мовна особистість, інформаційне суспільство, соціолінгвістичні характеристики мовної особистості.

H. M. Truba,
*Candidate of Philologica Sciences,
Odesa National University named after I. I. Mechnikov
Ukrainia Language and Foreigners' Language Training Department Doctoral Student*

CHARACTERISTICS OF THE EDUCATOR'S LINGUISTIC PERSON EXPRESSION IN THE INFORMATION SOCIETY

The article is dedicated to the relevant issue of shaping the language personality of an educator in the context of the information society, particularly in popular social media platforms such as Facebook, Instagram, and TikTok. The focus is on exploring the relationship between the concepts of «information society» and the «language personality of an educator.» The article provides a detailed elucidation of the concept of «language personality» and emphasizes the significance of identifying a new type of personality - the «language personality in the information society.» Sociolinguistic and psycholinguistic characteristics of the language personality in this society are examined, and factors influencing its formation are identified. It is highlighted that there are intricate interconnections between the language personality and the knowledge circulating in the information space.

It is important to note that the formation of an individual's personality occurs through language usage and the consumption of information, including from social media. The active use of social media platforms provides individuals with the opportunity to express their thoughts and ideas, communicate with other users, and access a vast amount of information. However, it also carries risks in terms of encountering inappropriate, unreliable, or insufficiently substantiated information, which can negatively influence the formation of the language personality. Therefore, understanding the impact of social media on shaping linguistic attitudes, stereotypes, and communication styles of individuals becomes crucial.

The objective of the article is to investigate and justify the phenomenon of the language professional personality by studying the language personality of educators in the online environment. To achieve this, the following tasks are outlined: analyzing scientific works on understanding the language personality, studying the language and communicative behavior of educators based on research into their professional communication, and characterizing and analyzing professional language texts (both oral and written) as products of the language activity of professionals.

The research object is the professional language personality, while the subject is the language personality of educators online. The research methods include induction and deduction, theoretical generalization and modeling of the process of forming the professional competence of educators, and comparative analysis of the content, forms, and methods of the professional language culture.

Key words: language personality, information society, sociolinguistic characteristics of the language personality.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. У сучасному світі все більше і більше установ і окремих людей переходять у соціальні мережі, активно взаємодіють у них, створюючи новий тип особистості «мовну особистість освітянина в інформаційному суспільстві». Проблема дослідження мовної особистості саме у інформаційному суспільстві і у соціальних мережах зокрема постає усе чіткіше і чіткіше, з'являються певні напрацювання, проте вони носять досить фрагментарний характер.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні феномену мовної професійної особистості на прикладі вивчення МО освітянина у мережі, а реалізація її потребує виконання таких завдань:

- аналіз наукових праць щодо проблем розуміння мовної особистості;
- вивчення мовної та мовленнєвої поведінки освітянина на основі дослідження його професійної комунікації;
- характеристика і аналіз професійних мовних текстів (усні і письмові) як продукта мовної діяльності фахівця.

Об'єктом дослідження постає професійна мовна особистість, а **предметом** – мовна особистість освітянина у мережі. Серед методів дослідження можна зазначити: індукції та дедукції; теоретичного узагальнення та моделювання процесу формування професійної компетентності освітянина; порівняльний для аналізу змісту, форм і методів культури професійної мови.

Гіпотеза дослідження: професійна МО освітянина реалізується перш за все через освітянський дискурс, який забезпечує виконання повноважень освітян, а мовна поведінка зумовлена особливостями професії, соціальним статусом, а також суспільно-політичним й історико-культурним контекстом.

Аналіз досліджень проблеми. Українські науковці початку XXI століття мають різні погляди на феномен мовної особистості. Ф. Бацевич вважає, що мовна особистість - це особа, яка володіє комплексом здібностей і характеристик, які сприяють створенню й сприйняттю текстів з високим рівнем структурно-мовної складності та точністю відображення дійсності [1, с. 212].

Л. Мацько під мовною особистістю розуміє «узагальнений образ мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здібностей, культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [5, с. 3].

Л. Струганець визначає мовну особистість як особу, яка володіє мовою з високим рівнем володіння, усвідомленою творчою майстерністю, використовує мову в контексті національної культури як її духовне ядро, для самореалізації, самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей, а також для соціалізації в суспільстві [1, с. 38].

Особистість, яка володіє мовними знаннями, формує власну мовну свідомість, яку П. Селігей пояснює як «форму свідомості, що охоплює знання, почуття, оцінки й надає відносно мови та мовної дійсності» [1, с. 13].

Словники визначають мовну особистість як носія мови, «який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички ак-

тивної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися в повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного спілкування літературною мовою» [6, с. 17].

Ґрунтуючись на позиціях українського вченого І. Огієнка, можливо стверджувати, що мовна особистість формується рідною мовою, за посередництвом якої здобути перші відомості про середовище [8, с. 14], а мовець перетворюється на мовну особистість тільки після пізнання психології, культури й етнографії свого народу.

Науковці традиційно розглядають мовну особистість на трьох рівнях: вербально-семантичному, лінгвокогнітивному та мотиваційно-прагматичному, де вербально-семантичний рівень знання мовної особистості охоплює знання про мовні структури, лексичний запас, граматичні правила та семантичні відтінки, відображає здатність особистості до вірного рівня розуміння та використання цієї мови у відповідності до загальноприйнятих норм, лінгвокогнітивний рівень мовної особистості уналежнює когнітивні процеси, пов'язані з розумінням, сприйняттям та обробкою мовної інформації, цей рівень визначає здатність особистості до аналізу, синтезу, планування та оцінки мовленнєвих актів, а мотиваційно-прагматичний рівень мовної особистості охоплює мотивацію та цілі, які викликають вплив на мовну поведінку особистості. Рівень показності особистості до адаптації свого мовлення до комунікативної ситуації, врахування аудиторії, культурних контекстів та інших факторів, що впливають на спілкування, - що дозволяє краще розуміти вплив мови на формування індивіда в суспільстві, а також сприяє розвитку мовної освіти та також вдосконаленню комунікативних навичок.

Додаткове дослідження мовної особистості може включати аналіз впливу нових медіа та інформаційних технологій на формування мовних установ та способів комунікації. Також варто звернути увагу на вплив культурного контексту та соціальних чинників на формування мовної особистості.

Оскільки мовна особистість є динамічною, вона може змінюватися та розвиватися впродовж життя особистості. Дослідження цього процесу може сприяти розумінню та підтримці індивідуального мовного розвитку кожної особистості.

В цілому, наукове вивчення мовної особистості є кроком для розуміння впливу мови на формування та розвиток особистості в сучасному суспільстві. Це сприятиме подальшому вдосконаленню мовної освіти та розвитку мовленнєвих компетенцій у суспільстві.

Характеристики мовної особистості інформаційної доби нині переглянуті. У наявній моделі мовної особистості до мовної, мовленнєвої, комунікативної і соціокультурної компетентності додають компетентність інформаційну – коректне сприйняття інформації, вміння її добирати, аналізувати, систематизувати, продукувати.

Таким чином, вивчення мовної особистості в науковому контексті дозволяє розкрити складність та багатогранність цього явища, а також сприяти розвитку на-

укових підходів до вищої мовної особистості. Дослідження поглядів вчених на різні феномени мовної особистості потрібно збагатити наше розуміння цього явища та розкрити його сутність з різних перспектив.

Виклад основного матеріалу. Проблема дослідження мови Інтернет-спілкування нині надзвичайно актуальна, оскільки інтернет-комунікація породила абсолютно нову віртуальну мовну особистість із трансформованим мовним статусом та неде-термінованими категоріями часу і простору. Сучасний філософ М. Кастельс визна-чає таке явище як «позачасовий час» [13].

Іншими важливими детермінантними ознаками віртуальної комунікації є:

- гіпертекст із чіткою ієрархічною системою, навігацією у вигляді гіперпо-силань, інтерактивними можливостями, нелінійністю, незавершеністю, децентралізацією, множинністю авторства та введенням стосунків «авто-рчитач-співавтор»;
- анонімність, яка спрощує процес спілкування, сприяє легшому встанов-ленню контакту, з іншого – сприяє неконтрольованості змісту викладених матеріалів і розв’язаності в поведінці автора, провокує на звільнення при-хованих рис її особистості, які в реальному житті обмежені психологічними комплексами, причому звільнення це відбувається саме в мовній сфері, бо сама людина існує в Інтернеті, перш за все, в мовній формі;
- фейкова (брехлива) мовної особистості (як вищий вияв анонімності); було зауважено, що у зв’язку з поліваріативність, багатоцентровість, гетерогенність, диференційованість інформаційної соціальної системи впливає на появу «модульної людини», яка здатна швидко змінювати типи діяльності, соціальний та культурний статус тощо [13, 14]. А сама мовна особистість у комунікації у мережі стає гнучкішою, більш децентра-лізованою, із відчутною мозаїчною ідентичністю та нецілісним характе-ром свідомості;
- віртуалізація реальності, що уможлиблює маніпуляцію свідомістю, пере-творює людину на «розірваного» «часткового» суб’єкта, «ретранслятора» повідомлень, наслідком чого стає втрата власного «Я», втрата особистості [3, с. 531];
- наявність внутрішнього діалогу: дистанційованість сучасної особистості від собі подібних (ізолюваність) призводить до внутрішньої вимоги діалогу, як необхідності комунікації;
- масовість багатьма вченими розглядається як адаптаційний механізм із роллю психологічного регулятора в житті суспільства й окремого індивіда [10, с. 35];
- інтерактивність розуміється як можливість не лише користуватися інфор-мацією, а й брати активну участь у процесах вироблення та циркуляції ін-формаційних потоків;
- оперативність;

- прилюдність обміну інформацією, спілкування в реальному часі зумовлюють появу нового стилю – книжно-розмовного (чи усно-писемного) із ознаками спонтанності, розмовності, економія мовних засобів.

Усе це впливає на зміну психології людини і, як наслідок, мовної особистості, а орієнтація на мережеву аудиторію змушує авторів мислити новими категоріями, викладати інформацію стисло, лаконічно. Однак це стосується лише жанрів масової комунікації. Офіційні документи та наукові праці існують як звичайні паперові тексти. Особливої уваги вартий культуромовний і загалом культурний рівень комунікації в мережі. Як зауважив С. Чемеркін [6, с. 234], розмовність актуалізувала в сучасній українській мові потужну хвилю обценної лексики, такі одиниці набули масового характеру, знижуючи загальний культурний рівень користувача чи його культуромовні запити. Відсутність наслідків такого спілкування стала причиною заповнення ненормативними одиницями Інтернет-текстів, нехтування кодифікованою нормою, однобокою тематикою комунікації, здебільшого розважального характеру. Однак толерантне ставлення реципієнта до мови продуцента створює прийнятні умови для такого типу комунікації. Аналізуючи мовно-стилістичні особливості Інтернет-тексту, варто зазначити тенденцію до використання комп'ютерного сленгу (юзер, конект), запозичення значної кількості слів з англійської мови, навіть якщо в українській мові є слово з подібним значенням (коуч, лук, пост, хаб, челендж), інколи додавання українських афіксів до кореня англійського слова: банити, гейтити, клікнути, офлайнвий тощо. Намагання швидко висловитися призводить до свідомого чи не-свідомого ігнорування норм літературної мови мовною особистістю, як-от: велика чи маленька літера, відсутність апострофа чи лапок. Нині дуже популярні та дуже розвинуті клавіатури або ж програми, що мають таку функцію, як автокорекція, однак вона не дає людині самій думати, як правильно писати слово. Негативним є те, що за висловлюванням людини неможливо зрозуміти її емоції. Частково цю проблему вирішують так звані смайли (емотикони, емограми), написання слова чи речення великими літерами, повторення літери чи розділового знака, що допомагає співрозмовникові передати експресивно-емоційне забарвлення висловлень. Потреба в осмисленні цього лінгвістичного факту спричинила появу нового терміна – «письмова вимова».

І мовна комунікація, і мовна особистість в інформаційному суспільстві набули нових характеристик: наявність електронного каналу передання інформації між комунікантами; опосередкованість технічним засобом комунікації, наприклад, комп'ютером; віртуальність, тобто знакова, символічна взаємодія; дистанційність; трансформація часопростору; гіпертекстуальність; багаторівневість; анонімність; заміщений характер спілкування, бо мінімальна кількість інформації про співрозмовника сприяє посиленню уваги до метатексту; добровільність спілкування, адже в будь-який час можна долучитися до нього чи завершити; креативність; креолізованість (поєднання вербальних і невербальних засобів передання інформації: текст, відео, аудіо, малюнки, фото, символи, шрифти); передання невербальних засобів

графічними; взаємопроникнення усного мовлення і писемного викладу; жанрова неоднорідність (чат, форум, блог, сайт тощо); своєрідність етики та етикету (*netiquette* – нетикет).

Аналіз сутності поняття «мовна особистість» перспективний для вивчення і формування мовної особистості засобами української мови, національної культури, системи ціннісно-оцінних орієнтирів (соціально-культурних та морально-етичних) із метою формування професійно досконалого, висококомпетентного, конкурентоспроможного фахівця відповідно до вимог суспільства і ринку праці. Хоч із розвитком Інтернет-технологій змінилися способи передавання й опрацювання інформації, незмінним має залишатися домінування слова в Інтернет-комунікації. І це слово має формувати життєві орієнтири, виховати смак, адже культура мови і мовлення завжди буде індикатором загальної культури та професіоналізму особистості.

Отже, мовна особистість освітянина в цифровому вимірі надзвичайно складний комплекс специфічних мовних здібностей, комунікативних навичок та професійної ідентичності, які проявляються в контексті використання цифрових технологій у навчанні та спілкуванні. А одним із ключових аспектів дослідження є вивчення впливу цифрового середовища на формування та розвиток мовної особистості, зміни комунікаційних практик, використання нових медіаформатів, поширення соціальних мереж та інших онлайн-платформ, які створюють нові виклики та можливості для мовної освіти. Розуміння впливу цифрового виміру на мовну особистість усім освітянам ефективно використовувати цифрові інструменти для навчання, спілкування та професійного зростання.

Особливості мовленнєвої взаємодії в цифровому середовищі вимагають розуміння специфіки мовних жанрів та стилів, адаптації до різних комунікативних ситуацій та аудиторій. Взаємодія через електронні листи, чати, форуми, соціальні мережі та інші цифрові канали має свої особливості, які вимагають від освітян вміння ефективно спілкуватися, адаптуватися до мовних норм та контекстів.

Один із важливих аспектів дослідження розглядає роль цифрових медіа у формуванні мовної ідентичності освітянина. Використання цифрових платформ дозволяє освітянам активно виражати свої думки, досвід та інтереси, а також спілкуватися зі спільнотами, які поділяють подібні цінності та інтереси. Це сприяє формуванню мовної ідентичності та збагаченню мовних компетенцій шляхом взаємодії з різноманітними мовними контекстами та культурами.

Окрім розглянутих характеристик мовної особистості освітянина, цифрові медіа вимагають наступних додаткових (рекомендацій ради ЄС для держслужбовця): цифрова грамотність: здатність ефективно використовувати соціальні мережі та інші цифрові платформи для спілкування, співпраці та навчання, уміння орієнтуватися в соціальних мережах, розуміти їхні правила та норми; цифрова комунікація: ефективна взаємодія з іншими користувачами через писемну форму спілкування (використання адекватної мови соціальних мереж, утримання аудиторії, розуміння та використовування мовних жанрів та стилів, а також виявлення культурної та

етичної чутливість у взаємодії з іншими); інформаційна грамотність: уміння критично оцінювати інформацію в соціальних мережах, розрізняти правдиву інформацію від фейкової, уміння шукати та перевіряти джерела інформації, інформаційні ресурси для навчання, дослідження та саморозвитку; цифрова ідентичність: спосіб презентації себе в соціальних мережах і як його сприймають інші користувачі; цифрова безпека: обізнаність щодо цифрових загроз і ризиків, пов'язаних з використанням соціальної мережі, розуміння принципів конфіденційності, приватності та безпеки в цифровому середовищі, а також уміння захищати свої особисті дані та інформацію від несанкціонованого доступу; соціокультурна мережева компетентність: освітянин повинен мати розуміння культурних відмінностей і розмаїття в соціальних мережах. Він має бути свідомим та поважати різні культурні норми, цінності та погляди, а також вміти ефективно спілкуватися з людьми різних культур та мов; соціальна взаємодія: спілкування, співпраці та колективної роботи в соціальних мережах.

Проте інформаційна доба вносить у визначення мовної особистості певні специфічні корективи: різке зростання обсягів інформації, яку має опрацювати сам мовець (сприйняти, систематизувати, проаналізувати тощо) та надзвичайно активне використання нових засобів спілкування – електронної пошти, форумів, чатів та ін., які чинять серйозний вплив на зміст і форму спілкування, що відбивається в формуванні психосоціального мовця, який у професійній діяльності й особистісному спілкуванні все більше надає перевагу сучасним технологіям опрацювання інформації.

У літературі відзначено, що у суспільстві, яке ґрунтується лише на інформації, живе нова людина – Людина інформації (*homo informaticus*) – оригінальна комунікаційна модель, що є продуктом інформаційного суспільства, до моделі якої вже входять мовна, мовленнєва, комунікативна, соціолінгвістична компетенції, настав час додати й інформаційну. Записи в соціальних мережах, на наш погляд, є окремими жанрами публічного дискурсу.

Останнє десятиліття XXI століття відзначає стрімкий розвиток соціальних мереж, зокрема Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram, TikTok із обов'язовою наявністю сторінок не тільки приватних особ, аде й офіційних установ, завдяки чому можуть поширювати власні ідеї та погляди. Найбільшою одиницею мовленнєвої діяльності соціальних мереж є мовленнєва подія (стаття, інтерв'ю, лекція, семінарське заняття, урок у школі тощо). Здається, що всі умови були створені для розвитку особистості нового типу - «інфолюдини», яка характеризується інтелектом та знаннями. Однак, так само як будь-яка інша людина, *homo informaticus* повинен розвивати такі якості, як духовність, соціальність, моральність та реальність. Тому важливо знайти баланс між інформаційними технологіями та цінностями гуманізму.

У соціолінгвістичному аспекті на перший план висувається поняття модельної особистості – типового представника своєї соціальної групи, який ідентифікується за специфічними характеристиками вербальної та невербальної поведінки, пов'язаної з його ціннісними установками [14]. Зараз ми можемо такою моделлю назвати користувача комп'ютерних технологій.

Освітнянин під час виконання своїх безпосередніх обов'язків виступає в різних комунікативних ролях і складає різні тексти: веде ділове листування, формує тексти уроків, лекцій, статей, спілкується з іншими працівниками освіти та громадянами різного рівня культури. Недотримання та порушення освітянина мовних норм може стати причиною непорозуміння, викликати заперечну реакцію у співрозмовника і негативно позначитися на його подальшій кар'єрі. Крім того, освітянин має бути й оратором, а уміння правильно, ясно й чітко літературною мовою висловити свої думки, володіння мистецтвом публічної мови, які визначають його рейтинг і сприяють професійному й особистому становленню, є складовими іміджу освітянина. Кожна мовна особистість вибирає саме ті мовні засоби, які відображають її життєву позицію, її життєве кредо. Незважаючи на те, що мова освіти є досить формалізованим текстом, вона передбачає певний ступінь свободи. Вибір лексичних одиниць свідчить про комунікативну компетенцію мовця. Мова освітянина демонструє вміння мовця управляти комунікативним процесом, запобігати конфлікту, пом'якшувати реакцію співрозмовників, здійснювати управлінські процеси. Граматико-семантичний рівень, або граматикон, як і лексикон, відкриває доступ до «моделі світу» суб'єкта.

Професійний образ світу конкретного індивіда є твірним від більш масштабного явища – професійної картини світу [14]. На мовну детермінацію професійної картини світу вказують прислів'я та приказки, які відповідають тим чи іншим професійним нормам, правилам, якостям. Зазначений взаємозв'язок мови і професійної картини світу дозволяє стверджувати, що професійний дискурс, включаючи професійні смисли, необхідні і прийняті на рівні всієї спільності і не маючи яскраво вираженого індивідуального контексту, є мовним відбитком професійної картини світу. Отже, професійний образ світу суб'єкта як індивідуальний дериват професійної картини світу формується у процесі професійного спілкування і професійної діяльності.

Мовну поведінку освітянина і його мовні компетенції умовно можна розглядати на двох рівнях: індивідуальному та колективному. Проте кожна індивідуальна мовна поведінка реалізується в певному соціумі (макроколектив: суспільство, нація, етнос, етномовна спільнота тощо, мікроколектив: навчальний заклад, робота, вулиця, сім'я). Значною мірою колективна мовна поведінка – це сукупність і взаємодія мовної поведінки індивідів. Сукупність мовної поведінки індивідів є основою мовного середовища, однак і саме мовне середовище корелює індивідуальну мовну поведінку [14]. Для того, щоб досягти значних успіхів у кар'єрі та створити позитивний імідж мовної особистості [4].

В українських лінгвістичних дослідженнях останнього десятиріччя поняття мовна поведінка пов'язане найчастіше безпосередньо із практикою вибору мовного коду і перебуває у взаємодії з поняттями мовна стійкість, мовна свідомість, мовна лояльність, перемикання кодів, змішування кодів, інтерференція, білінгвізм, полілінгвізм, мовна ситуація, мовна компетенція, міжмовні контакти тощо [6, с. 29]. Соціолінгвістичні параметри мовної поведінки поділяють на два види – виявлення через мовну практику (повсякденне спілкування, вибір мови освіти, вибір мови ін-

формації, рівень мовної компетенції тощо) та через ставлення до мови (рідна мова, мова як суспільна цінність, мова як символ, етнічна мова, престижна мова, мова як ознака індивідуалізації особи тощо). Саме за цими критеріями мовна поведінка віддзеркалює рівень мовної свідомості суб'єкта. Перебуваючи у спільному полі мовної діяльності, ці соціолінгвістичні категорії перетинаються лише частково: коли мовний вибір відповідає принципам і засадам, на яких побудована мовна свідомість мовця. Мовна свідомість кожного формується у зв'язку з мовним довкіллям, мовною ситуацією, мовними пріоритетами в суспільстві, і мовна поведінка індивідуума є індикатором збалансованості його стану мовної свідомості з мовною дійсністю. Мовна свідомість формується в суспільній інституції: сім'ї, навчально-виховному закладі, спонтанному мовному середовищі (сфера обслуговування, транспорт тощо), під впливом засобів масової комунікації, мовного ландшафту тощо. Одні з цих чинників впливають опосередковано як вияв планового мовного виховання, інші – спонтанно: чую / бачу – (аналізую) – наслідую. Таким чином, мовна поведінка особи детермінована надіндивідуальними чинниками, «вона узалежнена від панівної матриці соціогрупової динаміки», є продуктом «колективного програмування свідомості» [14]. Не одновимірним є також психічний склад людини. Важливою частиною його є уява, вона «розвинена настільки, що фактично живемо водночас у двох вимірах, у двох реальностях – справжній та уявній. Уявлюваний світ значною мірою визначає нашу поведінку» [14]. І мовну, зокрема. Тому мовна поведінка в соціолінгвістичному вимірі – це не тільки мовна практика, що часто зумовлена соціальним чи мовним середовищем і відповідно є рольовим вибором мови, а й мовна ідентифікація, що виявляється через ставлення до мови, найпоширенішими виявами якого є етномовна самоідентифікація та мовна орієнтація, що зазвичай є визначальними при виборі мови як рідної. Саме в цьому вияві мовної поведінки «мовна свідомість постає як сукупність культурно й соціально зумовлених установок щодо мови, які відбивають колективні ціннісні орієнтації» [6, с. 31] і є рушієм до зміни у мовній практиці особи. Характеризуючи мовну поведінку як категорію соціолінгвістики, О. Михальчук зазначає: «Мовна поведінка – це вибір мовного коду, що виявляється через мовну діяльність або соціально вмотивовані зміни в мовній свідомості окремого носія чи мовної групи і зумовлений системою взаємопов'язаних соціальних, правових, психологічних і соціокультурних чинників, які є визначальними у стосунках мова і людина, мова і спільнота, мова і суспільство» [6, с. 37].

Досить часто поняття мовна поведінка спрощують, визначаючи її як всю сукупність мовленнєвих дій і їх форм, що розглядаються насамперед у соціально-комунікативному аспекті. Для управління найчастіше їх зводять до мовленнєвих дій, які він виконує у професійному діловому спілкуванні. При цьому підкреслюють соціальні ролі, в яких виявляються управлінці і які передбачені видами їх контактів з іншими людьми: «виробник»-«споживач»; «продавець»-«покупець»; «клієнт»-«замовник»; «керівник»-«підлеглий». [7]. Кожна із соціальних ролей вимагає особливого типу мовної поведінки. З виникненням нових економічних відносин ці типи мовної поведінки змінилися.

Директивні мовленнєві акти залишилися в діловому спілкуванні в жанрах організаційно-розпорядчої документації: наказах, постановах, розпорядженнях.

Ділове спілкування має будуватися на принципах кооперації, урахування взаємних інтересів, паритету і рівності в ієрархічних відносинах. Не адміністрування, а відкритість для контакту і стимулювання підлеглих, не протиставлення інтересів, а прагнення до виявлення спільності інтересів і пошуку консенсусного рішення – основа мовної поведінки сучасної ділової людини.

Когнітивний аспект мовної особистості як ступінь пізнання людиною світу через мову визначає наявність різних типів спеціальних одиниць: номенів (урок, лекція, контроль,); власне термінів (ономастика, корінь); певних морфо-синтаксичних та лексикофразеологічних моделей (вікно) (власні записи). Особливість третього рівня моделі мовної особистості зумовлена її трансформованістю, варіативністю. Формування набору готовностей визначається далеко не суб'єктивними характеристиками та психологічними факторами, а передусім соціальними умовами та відповідними ролями мовної особистості [11, с. 125].

Специфіка професії освітянина, пов'язана з активною мовною практикою, робить актуальним виявлення асиметрії узусу і норми статусноорієнтованої мовної поведінки і проведення аналізу професійного мовлення чиновника.

Дійсно, освітянин – представник держави, від імені якого він здійснює свої посадові обов'язки, спілкуючись державною мовою країни, мовна культура для нього є важливою складовою професійної компетентності. Від рівня культури освітянина, в тому числі мовної, залежить репутація установи, в якій він працює, і авторитет органів освіти в цілому. Аналіз мовної особистості освітянина – не тільки важлива мовна, а й суспільна проблема, особливо у контексті сучасного стану мовної культури суспільства. Аналіз лінгвокогнітивного рівня в структурі мовної особистості освітянина свідчить про те, що він теж має яскраво виражену тенденцію до стандартизації. У професійному тезаурусі освітян кристалізуються роздуми про ставлення суспільства до освіти, які порівнюються з їх власним визначенням свого місця в сучасному житті.

Висновки і перспективи дослідження. Мовна особистість освітянина – це не просто особистість професіонала із характерною комунікативною замкнутістю та адресністю. Варто зазначити, що професійну мову освітянина відрізняє суспільно комунікативна значимість, обумовлена функціями освітянина: це мова, яку використовує освіта.

Мова – це потужне знаряддя в ідеологічному забезпеченні діяльності освітнього процесу та в формування освітньої ідеології. Сучасний соціум як глобальна комунікаційна система не лише продукує великий обсяг інформації, але й надає можливість брати активну участь у процесах обігу інформаційних потоків.

Глобалізація і розвиток сучасних технологій спричинили виникнення нового типу комунікації і цілком своєрідного тексту, сформувавши новий тип особистості – віртуальної, чії параметри і специфіка детермінуються технічними особливостями мережі, які принципово спростили процедуру обігу інформації, знизилися витрати

на це, розширивши когнітивні й комунікативні можливості особистості (здобуття нової (об'єктивної) інформації, індивідуальне творення інфопростору безвідносно до часопростору). Мовна особистість зіткнулася із низкою проблем:

- анонімність і дистантність значно полегшують встановлення контактів, проте призводить до нової проблеми: постійної потреби підтримування уваги, що провокує комунікативне новаторство, оригінальну мовотворчість, а письмовий вид висловлювання підсвідомо впливає на прагнення автора уникати граматичних, пунктуаційних або стилістичних помилок у своєму мовленні;
- погіршення стану здоров'я, дезорієнтація у часопросторі;
- перевірка грамотності комп'ютерними програмами знижує навички грамотного письма, надвеликий об'єм інформації перевантажує людський мозок, призводить до його перезбудження і розгубленості;
- анонімність – сприяє втраті контролю над висловленим, зниженню загальної культури мовця, дистанційна форма спілкування породжує відчуження, спроба швидко висловитися призводить до помилок або взагалі заміщення слова символом чи абрєвіатурою (поява уснописемного стилю), що не могло не відбитися на мисленні людини, викликавши незворотні зміни в психіці – зниження спроможності вербального вираження і сприйняття;
- відкритість не тільки для своєї культури, а й для інших культур;
- вдосконаленню професійних навичок та створення інтернет-стилю, що знаходить як навчально-методичну, так і практичну обумовленість виховання здатної до адекватного міжкультурного і монокультурного спілкування особистості;
- проблема інформаційної безпеки, зокрема захищеності інформаційного середовища, а також проблему захисту прав людини на отримання об'єктивної інформації;
- проблеми оброблення інформації: розрізнена інформація створює хаос і деструкцію людської свідомості.

Отже, перед особистістю постає вибір: використовувати інтернет-мережу як розвагу або за її допомогою ставати освіченішим, що напряму залежить від виховання й соціального оточення людини, рівня сформованості в неї уміння шукати й відбирати інформацію. Простір інтернету створює унікальну територію для саморепрезентування та реалізації віртуальної особистості, форматуєчи і змінюєчи її мовний статус, надаючи їй нових вимірів. Мовна особистість, існуючи в умовах поліекранності та гіпертекстуальності, набуває унікальної властивості – існуванню у взаємовиключному і взаємозумовленому поєднанні свого індивідуального суверенітету і творчого розчинення у світовому просторі. Таке позиціювання визначає і нове мовне самовираження, у процесі якого мовна особистість реалізує своє прагнення до публічності, залишаючись анонімною. Тож змінюються способи комунікації, що своєю чергою суттєво впливає на мову.

Отже, враховуючи всі ці аспекти, необхідно активно розвивати медіа- та мовленнєві компетенції, сприяти формуванню мовної особистості, здатної адаптувати-

ся до швидкозмінних умов інформаційного суспільства. Це можна зробити через введення спеціальної навчальної програми, підтримки критичного мислення.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія 2004. 344 с.
2. Давидова В. Фактори формування національної мовної особистості. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158553638.pdf>
3. Куцепал С. В. Комунікація та діалог у контексті освітніх викликів сучасності. *Гілея*, 2012. Вип. 66. С. 38-45.
4. Мазелова О. В. Еволюція поняття «мовна особистість» у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 48. 360 с.
5. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2-4.
6. Михальчук О. Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 28-39.
7. Мовленнева культура державного службовця. URL: <http://www.vaas.gov.ua/news/movlennneva-kulturaderzhavnogo-sluzhbovcya/>
8. Огієнко І. (*митрополит Іларіон*). Рідна мова / [Упоряд., авт. передмови та коментарів М.С.Тимошик]. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.
9. Скотній В. Г. Філософія освіти: Екзистенція ірраціонального у раціональному. Дрогобич: Вимір, 2004. 347 с.
10. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Дивослово*. 2011. № 12. С. 35-39.
11. Чаус С. В. Можливості вияву мовної особистості в умовах ритуалізованого дискурсу (на матеріалі судового мовлення Нюрнберзького процесу). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ*. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. Вип. 30. 2015. С. 125-130.
12. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
13. Castells M. *Communication Power*. Oxford University Press. 2009. 502 pp.
14. Northouse P. G. *Leadership: Theory and Practice*. Los Angeles: Sage. 2022. 495 pp.

References

1. Bacevich, F. S. (2004), *Basics of communicative linguistics [Fundamentals of communicative linguistics]*, Kyiv, 344 p.
2. Davidova, V. *Factors of Formation of National Linguistic Personality [Faktry formuvannya natsional'noyi movnoyi osobystosti]*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158553638.pdf>
3. Kutsepal, S. V. (2012), *Communication and Dialogue in the Context of Educational Challenges of the Present [Komunikatsiya ta dialoh u konteksti osvitynykh vyklykiv suchasnosti]*, Kyiv. pp. 38-45.

4. Mazepova, O. V. (2014), *Evolution of the Concept of «Linguistic Personality» in Contemporary Linguistic Research. Language and Conceptual World [Evolyutsiya ponyattya «movna osobystist» u suchasnykh linhvistychnykh doslidzhennyakh. Movi i konseptual'ni kartyny svitu]*, 360 p.
5. Mats'ko, L. (2006), *Aspects of Linguistic Personality in the Perspective of Pedagogical Discourse [Aspekty movnoyi osobystosti u perspectiveki pedahohichnoho dyskursu]*, Dyvoslovo, No. 7, pp. 2-4.
6. Mykhalychuk, O. (2014), *Language Behavior as a Category of Ukrainian Sociolinguistics. Language and Society [Movna povedinka yak katehoriya ukrayins'koyi sotsiolinhvistyky]*, Mova i suspil'stvo, Issue. 5, pp. 28-39.
7. *Contemporary Linguistic Research. Language and Conceptual World [Movlennyyeva kultura derzhavnoho sluzhbovtsya]*. URL. <http://www.vaas.gov.ua/news/movlennyyeva-kulturaderzhavnogo-sluzhbovcya/>
8. Ohienko, I. (metropolitan Ilarion) (2010), *Native language [Ridna mova] / [Uporyad., avt. peredmovy ta kommentariv M.S. Tymoshyk]*, Nasha kultura i nauka, Kyiv, 436 p.
9. Skotniy, V. H. (2004), *Language of Internet Communication: Style, Norm, Education. [Filosofii osvity: Ekzystentsiya irrational'noho u ratsional'nomu]*, Vymir, Drohobych, 347 p.
10. Tyshchenko, O. (2011), *Language of Internet Communication: Style, Norm, Education. [Mova internet-spilkuvannya: styl', norma, osvita]*. Dyvoslovo, No. 12, pp. 35–39.
11. Chaus, S. V. (2015), *Possibilities of Manifesting Linguistic Personality in the Conditions of Ritualized Discourse (Based on the Material of Nuremberg Trial Discourse) [Mozhlyvosti vyjavu movnoyi osobystosti v umovakh rytyalizovanoho dyskursu (na materialy sudovoho movlennya Nyurberz'koho protsesu)]*, Scientific Bulletin of the UNESCO Department of KNLU. Series Philology. Pedagogy. Psychology, Issue 30, 2015, pp. 125-130.
12. Chemerkin, S. (2009), *Ukrainian Language on the Internet: Extra-linguistic and Intra-structural Processes [Ukrayins'ka mova v Interneti: pozamovni ta vnutrishnostukturni protsesy]*. Kyiv,. 240 p.
13. Castells, M. (2009), *Communication Power*. Oxford University Press, 502 p.
14. Northouse, P. G. (2022), *Leadership: Theory and Practice*, Sage, Los Angeles, 495 p.